

הלכה למעשה

הרב יצחק זילברשטיין
ד"ר א. וילונסקי

פגים ונפלים ביחידת טיפול נמרץ ילודים — הבטים הלכתיים שאלה ותשובה

לכבוד
הרב זילברשטיין
רמת אלחנן
בני ברק

- במסגרת עבודתנו ביחידה לטיפול נמרץ בילוד, אנו נתקלים בבעיות רבות הקשורות בנושא: הלכות אבל וקבורה בילודים ופגים. השאלות העיקריות בנושא הריהן מפורטות להלן —
- (1) מהי הגדרת "נפל"?
 - (2) האם יש הלכות אבל לגבי הפלה, עובר מת? אהל המת?
 - (3) מה הדין לגבי קבורה של ילוד שנפטר? מה מקום קבורתו? מצבה?
 - (4) האם נתן לתת שם לתינוק זכר לפני המילה, אם המילה נדחית עקב מחלה קשה?
 - (5) האם יש לבצע מילה לתינוק לאחר המוות, לפני הקבורה?
 - (6) האם יש המלצות לגבי קבורה ותקופת האכל לאחר פטירת תינוק? שנוולד פג? תשעה חדשי הריון מלאים?
 - (7) מהי עמדת ההלכה לגבי נתוח לאחר המוות בתינוקות?
 - (8) מתי לתת שם לילדה?

בכבוד רב,
ד"ר א. וילונסקי
היחידה לטיפול נמרץ בילוד
בי"ח בילינסון

תשובה

א. הגדרת "נפל" נוגעת לכמה ענינים בתורה. ויש לה השלכות לגבי נושאים רבים, וכיניהם: אבילות וקבורה, חליצה, פדיון הבן, ירושת בכור, חלול שבת, נדה.

אבילות וקבורה:

איוב (ג, טו) בימי רעתו אמר: "למה לא מרחם אמות... או כנפל טמון לא אהיה, כעוללים לא ראו אור" (רצונו לומר, למה לא הייתי נפל, והוא הנופל מרחם קודם זמנו עד לא כלו חדשיו, בעוד לא נתפשטו אבריו, ועדיין הוא מקופל וטמון קצתו בקצתו. "מצודת-דוד").

ובשלחן ערוך "יורה דעה" (שע"ד ח') נאמר:

תינוק כל שלושים יום, ויום שלושים בכלל אין מתאבלים עליו. אפילו גמרו שערו וצפרניו. ומשם ואילך מתאבל עליו, אלא אם כן נודע שהוא בן שמונה חדשים. ואם ידוע, שכלו לו חדשיו, כגון שבעל ופירש ונולד חי לתשעה חדשים גמורים, אפילו מת ביום שנולד מתאבלים עליו. עכ"ד.

ובספר "כל בו על אבילות" סימן ג' הוסיף:

עוד הקלו באבילות שאפילו תינוק שנראה בריא ושלם, ונפל מן הגג בתוך שלושים יום אינם אווננים ואינם מתאבלים עליו. רק אם ברור הדבר שכלו לו חדשיו, ומת בתוך שלושים יום חייבים להתאבל עליו.

ובספר האורה לרש"י (סימן קמ"ז) ובאיסור והיתר (קל"ט) ובמחזור ויטרי, מעשה שהיה שנפטר ילד ד' ימים אחרי מילתו והיתה אמו מונה עליו ט' חדשים מלאים מטבילתה. ופיטר רבי את אביו מלהתאבל עליו. וסמך רבי על רבן שמעון בן גמליאל (שבת קל"ה) דאמר כל שלא שהה שלושים יום באדם, הרי זה נפל. כלומר דבר ברור ושפוט הוא כאור בצהרים דכלו לו חדשיו, וזו שמנין טבילתה בידה, אין זה ברור. וכו'. דכל היכא דאיכא למיתליה בשום ספיקא שבעולם לא נפק ממידי נפל. עכ"ל.

מה ששנינו: "ואם ידוע שכלו לו חדשיו כגון שבעל ופירש ונולד חי לתשעה חדשים גמורים... חייבים להתאבל עליו". יעויין במסכת נדה (לח'): שימי העבור הם תשעה חדשים מלאים כשכל חודש הוא שלושים יום והלידה היא ביום המאתיים שבעים ואחד. ודורשים זאת חז"ל מהפסוק "ויתן ה' לה הריון" (רות ד') "הריון" הוא בגמטריא מאתיים ושבעים ואחד.

והרי ידוע שבועז לא חי אם אותו לילה שנשא את רות ולמחרת נפטר, כמבואר במדרש, ולכן בזה נגלה בבירור שזמן עיבור הוא רע"א יום. (ערוך לנר) ויעויין "פתחי תשובה" שע"ד ט'.

כן כדיני קריעה אין קורעים על נפל, כמבואר ביורה דעה (ד' ל') "קטן שלא

ידוע אם כלו חדשיו, שמת בתוך ל' יום או אפילו כיום השלושים אין קורעים עליו. ולענין קבורה יעוין להלן. ויעוין להלן, שעל מיתת נפל אין לב האב דוה. (קיימים עוד מקרים שאין מתאבלים עליהם ויתכן שהוא משום שאין לב האב דוה עליהם. כמובא בספר "דודאי השרה", (סימן פא.) באחד שנולד בריה משונה, הולך על ארבע, ובשעה שנולד, היה לו מקצת צורת אדם, עד שנה ומלו אותו, ואחרי כן נשתנה צורתו לגמרי, וחי י"ט שנה בלי צורת אדם, ומת. אין מתאבלים עליו. הובאו דבריו בכל בו על אבלו פ"ד סימן ג' ט"ז. ויש לציין שאסור להרוג בריה זו או לגרום לו שימות כמבואר ב"תשובה מאהבה" ח"א נג. באשה אחת שילדה זכר בשנויים גדולים, דמות אדם ודמות חיה להנה, אם מותר להמית הולד פן יהיה לפוקה ולמכשול, ומורה אחד צידד להתיר לסבב לו מיתה מפני שאמרו חכמים במסכת נדה (כ"ב) כל שאינו מצורת אדם אינו ולד, והשיג עליו שדברים אלו נאמרו לענין שאין אמו טמאה לידה. אבל לא לענין לסבב לו מיתה וחלילה לשום אדם לשלוח יד, לפגוע או לסבב סיבה וגרמא על ידי רעב וכדומה להמית הולד הזה, ובכלל שפיכות דמים הוא. מובא בפת"ש יור"ד קצ"ד).

חליצה

אדם שמת בלי בנים חייבת אשתו חליצה. אם השאיר ולד בר קיימא, פטורה מחליצה. ילדה "נפל" חייבת חליצה. ושנינו בשלחן ערוך אבן העזר קנ"ו ד': אם נגמרו שערו וצפרניו של הולד, וגם חי שלושים יום, יצא מחזקת נפל. אבל אם חי פחות מל' יום, או שלא נגמרו צפרניו ושעריו, הרי הוא ספק נפל ואמו חולצת מספק.

פדיון הבן

בכור "נפל" פטור מפדיון, וכך שנינו בשלחן ערוך יורה דעה (ש"ה י"ב) בכור שמת תוך ל' יום פטור אביו מלפדותו. מת לאחר ל' יום חייב לפדותו. (אלא שאין האב מברך "שהחיינו") ונחלקו רש"י ותוספות (בבא קמא י"א:) בטעם הדבר. לשיטת רש"י משום שהוא "נפל" ולתוספות גזירת הכתוב הוא. ושנינו במסכת בכורות מ"ו. "המפלת שפיר (עור הולד ממש. רש"י) מלא מים, מלא דם, מלא גנינין (גוונים) המפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים. והמפלת ליום ארבעים (מתחלת ההריון, שעדיין הוא מים בעלמא, ויצירת הולד היא רק מארבעים יום ואילך.) הבא אחריהם בכור לנחלה (לקבל ירושה פי שנים) ולכהן (לפדיון הבן)". זה הכלל: כל נפל שאמו טמאה לידה, הבא אחריו אינו פטר רחם וכל נפל שאין אמו טמאה לידה, הבא אחריו הוא פטר רחם. (רמב"ם, בכורים י"א) המפלת שפיר — מרוקם, דהיינו עור ממש של ולד ויש בו צורת אדם. והמפלת סנדל, היינו חתיכה של בשר בצורת סנדל, או שליא, היינו הכיס שהעובר מונח בתוכו, כולדות גמורים הם חשובים והבא אחריהם אינו בכור.

מצוה על הרופא לבדוק ולהבחין

הפלה של הריון ראשון, חשוב מאד להבחין ולראותו אם הוא רק מים, דם, גוונים, שאז הולד שיוולד אחריו חייב בפדיון הבן, ובברכה. ואם בהפלה היתה חתיכת בשר או שליא או שפיר מרוקם, היינו עור ממש של ולד ויש בו צורת אדם, או שיצא הולד מחותך אברים הבא אחריו פטור מפדיון הבן. אם ההפלה היתה תוך ארבעים יום הבא אחריו חייב בפדיון הבן.

ירושת בכור

נאמר בתורה: (דברים. פרשת כי תצא)

כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה, והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה. והיה הבן הבכור לשנואה. והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו, לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור. כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שניים בכל אשר ימצא לא, כי הוא ראשית אוננו, לו משפט הבכורה.

ושנינו במסכת בכורות (דף מו)

יש בכור לנחלה ואינו בכור לכהן... הבא אחר נפלים, שיצא ראשו חי, ובן תשעה שיצא ראשו מת... הבא אחריהם בכור לנחלה ואין בכור לכהן. (דגבי נחלה כתוב, ראשית אוננו — "אוננו", מלשון אוננות, רצה לומר מי שאביו "אונן" עליו ודוה על מיתתו, מה שאין כן נפל —)

חלול שבת

בשלחן ערוך אורח חיים של ז' נאמר:

"הולד שנולד עושים לו כל צרכיו, ומרחיצים אותו... וחותכים את הטבור, והני מילי בנוולד לתשעה חדשים, או לשבעה, אבל נולד לשמונה (שודאי לא יחיה)... אין מחללים, אלא אם כן גמרו שערו וצפורניו".

בן ח' היה בימי חז"ל בחזקת נפל. שודאי לא יחיה. וכתב החזון איש (יור"ד

קנ"ה): כמדומה דעכשיו נשתנו הטבעים, וגם בן ח' יכול לחיות.

עובר שבמעי אמו קודם ארבעים יום ליצירתו מחללים עליו את השבת כדי

שיחיה. לדוגמא אם הריחה אמו ריח מאכל ביום הכפורים וקיים חשש להפלה,

תאכל. (משנ"ב תרי"ז א'. ובאו"ה ש"ל ד"ה או.).

נדה וטומאת לידה

שנינו ביורה דעה (קצ"ד א'):

יולדת, אפילו לא ראתה דם טמאה כנדה. בין ילדה חי, בין ילדה מת, ואפילו

נפל. הרגישה שהפילה ואינה יודעת מה, אפילו לא היתה בחזקת מעוברת,

הרי זו טמאה לידה, חוששת שמא נקבה היתה. (ומספק טמאה שבועיים.)

המפלת בתוך מ' יום, אינה חוששת לולד, (להטמא שבועיים) אבל חוששת

משום נדה. אפילו לא ראתה. (וטמאה שבוע.)

המפלת... כל צורות ולד, או שפיר או שליא, או חתיכה שקרעוה ויש בה עצם... חוששת לולד. (וטמאה שבועיים. ואם אין בה עצם אין לחוש לולד ואין זה אלא מים. כמבואר ב"פתחי תשובה" קצ"ד ו.)

פג ששהה באינקובטור ויצא, ממתני מונים לו ל' יום?

יש לדון מהו מעמדו של האינקובטור בהלכה, האם נחשב הוא, כהמשך ההריון, ועד שהפג לא עזב את האינקובטור, נחשב הוא כאילו נמצא במעי אמו, ולכן אם מת תוך ל' יום מצאתו מהאינקובטור, אין מתאבלים עליו. או שמא אינו אלא כמכשיר עזר להחיות את הפג, שיצא מרחם אמו, ולכן נמנה לו ל' יום מעת צאתו מרחם אמו. ואם נפטר לאחר ל' יום אף שהיה באינקובטור כל הימים, או חלק מהם, מתאבלים עליו?

והנה מצינו (בחולין ע'). המשך הריון מחוץ לרחם אמו, לגבי בכור – כהמה; "הדביק שני רחמים, ויצא מזה ונכנס לה מהו, ידיה פטר, דלאו ידיה לא פטר, או דלמא דלאו ידיה נמי פטר". כלומר, הדביק שני רחמים של בהמות זה לזה, ויצא מזה ונכנס לזה, האם נפטרה הבהמה שנכנס בה הבכור מן הבכורה, והבהמה השניה שתוליד לא תקדש בקדושת בכורה, משום שכבר נפטר רחמה, או שמא לא נפטרה עד שיפטר רחמה ולד שלה. (רמב"ם בכורות ד' ה') הרי ששייך שבהמה תולד פעמיים, פעם בצאתה מרחם אמה, ופעם נוספת בצאתה מרחם הבהמה השניה. ואם כן אולי נאמר שדין האינקובטור כדין הרחם השני שנכנס שם העובר. יש לחלק בין הענינים. כי בסוגיא בחולין לא חי העובר חיים עצמאיים ולא היה רגע באויר העולם שהרי הדביק שני רחמים ויצא מזה ונכנס לזה. מה שאין כן בנדוננו שחי חיים עצמאיים ולא דרך רחם אמו (ויעוין בתוספות כתובות ד': ד"ה עד. שהשאלה של הדביק שני רחמים לא שכיחה והש"ס עוסק בהם כדי לדרוש ולקבל שכר).

בשאלה זו לגבי פדיון הבן דן ב"הפלים" (שנה ב'). הובא בכל בו אבלות פ"ד סימן ג') ולגבי אבלות שבט הלוי (ח"ג קמ"ג) ומסקנתו שאם לא גמרו שערותיו וצפורניו הוא ודאי נפל. אלא אפילו אם גמרו שערותיו וצפורניו דינו כנפל, וזאת על פי תשובת מהר"ם מלובלין בתאומים שאחד מהם נפטר תוך ל' יום והשני התנוון וחלה ונפטר. ופטר מהר"ם מלובלין מאבלות. הרי שהמתנוון והולך אעפ"י שנפטר לאחר ל' יום אין מתאבלים עליו. וכיחוד כאשר יש לזה צרופים ועוד סניפים וראיות לפטרו מאבלות. שיטת מו"ח הגרי"ש אלישיב שליט"א היא, שפג ששהה באינקובטור ומת מונים לו ל' יום מיום לידתו והשהייה באינקובטור אינה נחשבת להמשך הריון, כי אם כמכשיר עזר לרפואתו, ואעפ"י שרואים שמתנוון חייבים להתאבל עליו אם מת לאחר ל' יום. פרט לתאומים שאחד מהם מת שהוא גילוי גם על תאומו שהוא נפל ולא בר קיימא מאחר והם אחד. וכמו כן מונים לו לגבי פדיון הבן ולגבי גדלות מיום לידתו ולא מצאתו מהאינקובטור.

לשאלה ב':

האם יש הלכות אבל לגבי הפלה. עובר מת? אהל מת? כבר כתבנו שאין דיני אבלות על נפל או עובר מת. פרט לכלו לו חדשיו – בודאות, ללא ספק – שמתאבלים עליו אפילו אם מת ביום שנולד. ולא שכיח שידעו כודאי שהוא בן ט'. כי אם בבעל ופירש.

כמו כן כל דיני אנינות ואבילות וסעודת הבראה, ונר נשמה נוהגים רק אם מת לאחר ל' יום. ולא למת תוך ל'. (קשר החיים י"ב, י"ב)

צדוק הדין וקדיש נוהגים לומר אפילו בתינוק בן שלושים יום ומעלה ולא בפחות. (גשר החיים י"ב י"א) ומנהג ירושלים שאם יש מנין על יד הקבר אומרים שם קדיש על תינוק בן שלושים ומעלה, וגם בבית האבל אומרים קדיש ומתפללים (ויש נוהגים אפילו בלמוד משניות) הגם שקטן ודאי נקי מחטא, ומה מקום להתפלל עליו? אפשר לומר, מי יודע איזה בעל נשמה היה הקטן (ואולי חטא בגלגול קודם). גם עושים מנין בית האבל בשביל האבל שיוכל להתפלל בציבור. סדר ההלויה הוא, שתינוק שמת בתוך ל' יום, אפילו כלו לו חדשיו, "יוצא בחיק" כלומר, אחד מהמתעסקים בחברה-קדישא נושאו בחיקו, ויוצא בשלשה אנשים. ואין עומדים עליו בשורה ואין עליו תנחומי אבלים. (שו"ע שנ"ג).

מבן שלושים ומעלה, יוצא בדלוסקמא, כלומר נושאים אותו על גבי נסר ולא בחיק, ועומדים עליו בשורה, ונוהגים בו תנחומי אבלים, ומנין עשרה. מבן שנה ומעלה, נושאו במטה, יעוין בגשר החיים, פי"ד.

טומאת אהל המת

"נפל" מטמא באהל המת, ואסור לכהן להכנס בבית אשר יש בו נפל. וכך שנינו ברמב"ם (פ"ב מטומאת מת סעיף א').
ה"נפל" אף עפ"י שעדיין לא נתקשרו אבריו בגידין מטמא במגע ובמשא, ובאהל. כאדם גדול שמת, שנאמר: הנוגע במת לכל נפש אדם.
וכתב שם המשנה למלך:

נראה שאם הוא פחות מארבעים יום אינו נקרא "נפל" ואינו מטמא. עכ"ל.
ובפסחים (דף ט'). נאמר:

מעשה בשפתחו של מציק אחד (אדם אלים) ברימון, שהטילה נפל לבור, ובא כהן, והציץ בו לידע אם זכר הוא אם נקיבה. וכו'. וכתב רש"י, כדי לדעת מה טיבו לגבי ימי טומאה אם הם שבוע או שבועיים. וכתבו שם תוספות שעשה שלא כדין כי אפילו לכהן קרוב אסור להטמאות לנפל.

לשאלה ג':

מה מקום קבורתו של הילוד? המצבה? גם "נפל" קוברים באדמה, וכך שנינו בכתובות (דף כ'): ... אמר ר' חנינא מתוך שהנשים קוברות שם נפליהן. ומוכי שחין זרועותיהם. ובירושלמי סוף פי"י דשבת "תני, השיליא... אלו ואלו טומנים אותן בארץ". ובספר "התשבי" (אות ח') הביא בשם מדרש בשם רבי מאיר "קשה

דין חיבוט הקבר מדינה של גהינם, שאף צדיקים ויונקי שדים ונפלים נידונים בו".
(כל בו על אבילות, סימן ג'9)

בקבורת נפל או בקבורת אבר או כזית מן המת, אע"ג שעושין גם עליהן אוהל חלל טפח — אין מעמיקין כ"כ את הקבר, ואין מדקדקין בצורת הקבר ועל כל פנים, מעמיקין שיהיו לכל הפחות ממעל לו יותר משלשה טפחים. (גשר החיים ט"ז — הקבורה)

הלכה מיוחדת קיימת ב"נפל" שמותר לקברו יחד עם אמו בקבר אחד, אם מתו בפעם אחת, שאז קוברים את האם בארון ואת הילד בצד ימינה. אכן אם נקברה היא תחלה, או להיפך. אסור לפתוח הקבר כדי לקברן ביחד (דרישה שס"ד).
בקצת מקומות נוהגים לקבור יולדות בשורה מיוחדת ויש למנהג הזה רמז בגמרא (שבת קי"ח) "אמר ר' יוסי יהא חלקי ממתי בדרך מצוה", ולידת בנים הלא מצוה היא. והוי כאילו מסרה נפשה על קידוש ה' (דברי מלכיאל ח"ב צ"ד, בית דוד קצ"ו) ובקהלות ישנות היו מקומות מיוחדים א. לאנשי חבורה קדישה, ב. לרבנים, ג. לקדושים, ד. לנפלים.

והגאון ר' יחזקאל בנעט ציוה לפני מותו לקברו בין הנפלים, וכן עשו. רשות למשפחה להעמיד מצבה גם לקטן, אבל "סימן" לקבר חיוב לעשות (ולא עוד אלא אפילו לנפל). (גשר החיים פכ"ח א. ג.)

לשאלה ד': האם נתן לתת שם לתינוק זכר לפני המילה?

המקור לנתינת שם בשעת המילה נלמד מאברהם אבינו שעד שלא מל בשר ערלתו היה שמו אברם ומיד שנימול נשתנה שמו לשבח ונתוסף לו אות אחת ונקרא שמו אברהם. ולמה ה' שבו נכרא העולם. מכאן שמשנין שם הנער לשבח תיכף למילה, ולפני המילה היה שם טומאה וחרפה לפניו. ועכשיו שנימול וקיימו בו מצות מילה צריך לשנות שמו לשם טהור וקדוש כשם אבותיו אברהם יצחק ויעקב. כך מבואר בספר הברית עמוד רפ"א וכך כתב בספר חסד לאברהם. נוהגים לא לקרא שם לולד עד אחר המילה שמאחר שכבר נסתלקה הערלה והטומאה אז יחול עליו סוד הנשמה כמבואר בזהר. ומי שיודעים בו שאי אפשר למולו בזמנו, ורוצה לקרותו בשם, עדיף שיקרא לו בשם קודם ח', שעדיין אינו ערל. ובספר חמודי דניאל כתב גם שעדיף לקרא לו שם לפני ח'.
כמובן שכל זה הוא רק לכתחילה אבל אם לא קראוהו בשם וחלה ורוצים להתפלל עבורו מותר לתת לו שם כדי שיתפללו עבורו.

לשאלה ה': האם יש לבצע מילה לתינוק לאחר המות לפני הקבורה?

בטור וביו"ד (סימן רס"ג ה') נאמר:

תינוק שמת קודם שיגיע להיות בן ח' מלין אותו על קברו בצור או בקנה, ואין מברכים על המילה, אבל משימים לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחתית המתים.

ואם שכחו וקברו אותו לפני שמלוהו. פותחים קברו כדי למולו. הגהות רע"א (ואם קברוהו יחד עם אמו אין פותחים את הקבר בגלל בזיון אמו. אבל קורים לו שם) אם כבר עברו כמה ימים מקבורתו, אין לפתוח הקבר כדי למולו, שלא לראות בנוולו. פ"ת. וכך כתב גם הנודע ביהודה חנינא יור"ד קס"ד, שאם כי בקטן לא שייך חרדת הדין, אבל איסור ניוול יש בו. גם לפי המקובלים שיש גלגול נשמות אם כן בכל קטן יש חרדת הדין על מעשיו בגלגול ראשון, על כן טרם נתנוול מותר לפתחו, ממה נפשך, אם לא היה מגלגול אין כאן חרדת הדין ואם כבר היה בגלגול אחר ועתיד לקום בתחית המתים, הערלה חרפה לו, וטוב למולו. וגם מהר"ש ענגיל הסכים שעד ג' ימים מותר לפתוח הקבר כדי למולו ולאחר ג' ימים אסור, משום ניוול.

ומדברי השלחן ערוך שכתב שגם נפלים מלים. כדי שיהיה להם חלק לעולם הבא, ראייה לדברי ה"אגרות משה" שכתב כך שלנפלים יש חלק בעוה"ב ויקומו לתחיית המתים.

ובספר מנחת פתים (רס"ג) דן בנפל שלא נמול, ויום טוב חל ביום ה' ו' ואי אפשר להשהות הילד עד אחר שבת, והיא שעת הדחק ליולדת החולנית שיהיה הילד מונח ג' ימים עד אחר השבת. פסק, דמותר לקברו ולהסיר ערלתו על ידי נכרי. אף על פי שכרגיל אסור להסיר ערלת נפלים ביום טוב.

שאלה ו': האם יש המלצות לגבי קבורה ותקופת האבל לאחר פטירת תינוק?

בבית יוסף סימן שצ"ג הביא בשם כלבו, שאין מתפללים בבית האבל אם המת היה פחות מבן שש או שבע. אכן בעבודת הגרשוני כתב שמשמנה ואילך יש להתפלל בבית האבל. הביאם כל בו אבילות פרק ד' סימן ב' אות י"ד.

כמו כן אין אומרים עליו קדיש שנה שלימה. גם לא הזכרת נשמות ואפילו לתינוק בן ל' אבל יש רשות למשפחה להזכירו (גשר החיים י"ב). ביחס לקבורת נפלים, יעוין שו"ת מהרש"ם (ח"א מג') שנשאל מקהילה שקנתה מקום נוסף לבית הקבורה הישן על מנת להרחיבו, ואין דרך להכנס לחלקה החדשה כי אם מכותל בית הקברות הישן, ונודע להם כי אצל הכותל ממש, קבורים ילדים שלא העמידו להם מצבות ובהכרח לעשות שם דרך לבית הקברות החדש, ונסתפקו אם מותר לעשות זאת. וסיים שמותר לעשות על גבי המקום כיפה של אבנים מעליו כעין גשר ויהיה תחתיו אויר טפח. ישנם עוד הקלות ביחס לקברי נפלים, יעוין כל בו פרק שלישי סימן ג' י"א.

לשאלה ז': נתוח לאחר המות בנפלים

השאלה קשורה בשאלה אחרת, האם מוטלת חובת קבורה לגבי נפלים

כשם שקיימת מצות עשה לגבי כל מת, שנאמר "כי קבור תקברנו" (סנהדרין ס"ו, ספרי כי תצא, רמב"ם אבל פי"ב, שלחן ערוך שס"ב) ואם הניחוהו בלי קבורה, אפילו נתנוהו וסגרוהו בארון ולא נתנו את הארון באדמה — עוברים על מצות עשה, וגם על לאו של לא תלין.

שהרי אחד הטעמים לאיסור נתוחי מתים הוא מפני עיכוב קבורתו.

בדבר זה נחלקו רבותינו:

הגהות מיימוניות כתב בהלכות מילה (פ"א י') נפלים אין מצוה לקברם. אין יום טוב נדחה על עסקי קבורתו. וכך כתב אור זרוע (הלכות אבילות תכ"ב) נפל שלא כלו לו חדשיו אין בו מצות קבורה. אולם המגן אברהם סימן תקכ"ו ב' חולק ופוסק יש חיוב קבורה בנפלים. ומביא ראיה לדבריו מתורת כהנים ומסוגיית הגמרא בבבא בתרא (דף ק"ב) שם מבואר שהיו עושים כוכים לנפלים. וממסכת נדה (דף נ"ז). וגם עוברים על איסור "לא תלין" בהלנת קבורת נפלים. גם הרדב"ז ושאלת יעב"ץ והחתם סופר יור"ד קמ"ד פוסקים להלכה כשיטת המגן אברהם. וכך פסק החזון איש. ובספר כל בו אבלות פרק ג' סימן ג' כתב: רובם ככולם החליטו להלכה שנפל חייב בקבורה. לפי זה אסור לנתחו גם מצד איסור ביטול קבורה ואפילו אם יחזירו את האיברים אחר הבחינה גם כן בזיון למת לקברו איברים איברים. כמבואר בארוכה בכל בו אבלות עמוד 40.

יש גם לדון אם יש בנפלים איסור הנאה כשם שקיים איסור הנאה ממת גדול. דן בזה הנודע ביהודה (מהדורא קמא יור"ד צ') וכתב: ומעתה גם נפל אעפ"י שאין מצוה בקבורתו מכל מקום אפרו אסור. ויעוין הת"ס יור"ד קמ"ד.

האם הסתכלות במת נחשבת להנאה שאסורה

בספר בינה לעתים (על הלכות יו"ט סוף פ"ק) דן באשה שהפילה נפל משונה בצורתו ורצה האב לשובב עמו בעירות להראותו כדי להרויח כדי פרנסתו והורה הג"ר יונתן אייבשיץ שלא יעשה כן לפי שנפל אסור בהנאה. ולכאורה מבואר דלא כדבריו בחזון איש (אבלות יור"ד ר"ח ז') שם דן על דברי החתם סופר על נתוחי מתים שאסור גם משום שאסור להנות מהמת. אולם אם התולה לפנינו מותר. וכתב החזון איש שלדברי החתם סופר יוצא, שגם אם המת פרש מדרכי הצבור שאין אנו מוזהרים על ניוולו, אסור. אולם מסיים החזון איש דאפשר דכיון שאין כאן אלא ראייה בעלמא, ואין ראיה כזו נמכרת בשכר לא מקרי הנאה. ומוכיח החזון איש כדבריו מדברי הגר"א שהעיר על דברי השו"ע סימן שמ"ט דמת עכו"ם אסור בהנאה מוכח כן בכורות מ"ה דשלקו זונה ללמוד את מגין אברים, ומיהו כבר הכריע הגר"א שם דמת עכו"ם מותר בהנאה ומיהו כיון שלא הביא הגר"א הא דבכורות משמע דס"ל דלא חשיבא הנאה. עכ"ל. מבואר בחזון איש

דהסתכלות לא חשיבא הנאה (וכעיי"ז מבואר בקדושין בתוס' דף נ"ט דחזו"ת לאו מלתא.)

ולכאורה חולק על ר' יונתן אייבשיץ, אולם אפשר לומר דמאחר ולוקחים מעות על כך שוב חשיבא הנאה.

דבר העומד למכירה או שעומד להמכר בתור דבר נפלא ומשלמים מעות עבורו הרי זה הנאה מגופו של דבר, ודומה למכירת אסורי הנאה שאסורה. משא"כ אם סופר אשכול ענבים של ערלה ורוצה לדעת מספר ענביו, או לומד על מת כמה אברים או שערות יש לו, הרי זה הנאה גרמא מן הצד שמותרת ודומה לקול מראה וריח שאין בו מעילה. ויעוין הרפואה לאור ההלכה ח"ב י"א, אשר דן בלמוד אנטומיה בגופו של מת מהם האיסורים. כמובן שאם יש פקוח נפש לפנינו ולצורך כך חייבים לנתח את הנפל הדבר מותר. כי אין לך דבר העומד בפני פקוח נפש. אולם יש לשאול "שאלת חכם" אם הדבר נחשב לפקוח נפש לפנינו.

לשאלה ח': מתי לתת שם לילדה?

כתב בספר הברית: (סימן רס"ה לקוטי הלכות נ"ג). לא מצינו שעת הכושר שתקנו חז"ל שיקראו לנקבה שם בישראל אלא דבכמה מקומות. המנהג כשהאב עולה לתורה נותן לה שם בעת שהחזן נותן לו מי שברך. ויש נוהגים ליתן שם לביתו ביום הלידה. ויש מקומות שנותנים שם לבת בסוף חודשן לפי שהאשה משולה לירח. ובספר מגדל עז כתב ביום שבת קודש שהולכת היולדת נקבה בבית הכנסת עושים "מי שברך" לילדה וקורים לה שם בישראל. ואם אינה הולכת, מכל מקום האב או אחרים נותנים לה שם בסוף ד' שבועות משקרובה לצאת מספק נפל. ובשבת עושים קצת שמחה בחילוק קליות ואגוזים לילדים. המבקרים הילדה וקורים על עריסתה פסוקי ברכה... ובספר תפארת בנים הביא בשם בני יששכר לקרא שם לבנות בהזדמנות הראשונה בקריאת התורה בשני או בחמישי למזל ולברכה.

הרב יצחק זילברשטיין